

O‘GIR HAYOTIY VAZIYATLARGA TUSHIB QOLGAN BOLALAR BILAN ISHLASH

Iskandarova Madina Inomiddin qizi

Qashqadaryo viloyati Shahrisabz

tumani MMTBga qarashli

24-maktabning amaliyotchi psixologi

Annotatsiya. Mazkur maqolada og‘ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan bolalar bilan ishlashning psixologik va pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda bunday bolalarning psixologik xususiyatlari, ularning rivojlanishiga ta‘sir etuvchi omillar hamda samarali yordam ko‘rsatish metodlari yoritilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, kompleks yondashuv asosida tashkil etilgan psixologik-pedagogik yordam bolalarning ijtimoiy moslashuvi va ruhiy tiklanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: og‘ir hayotiy vaziyat, bola, psixologik yordam, travma, ijtimoiy moslashuv, reabilitatsiya, pedagogik qo‘llab-quvvatlash.

Zamonaviy jamiyatda bolalarning turli ijtimoiy-iqtisodiy va psixologik muammolar ta‘sirida og‘ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolishi keng tarqalgan hodisalardan biri hisoblanadi. Bunday vaziyatlarga oilaviy nizolar, zo‘ravonlik, yetimlik, iqtisodiy qiyinchiliklar, migratsiya jarayonlari va boshqa omillar sabab bo‘lishi mumkin. Ushbu holatlar bolaning psixologik rivojlanishiga, shaxs sifatida shakllanishiga va ijtimoiy moslashuviga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Og‘ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan bolalar ko‘pincha emotsional beqarorlik, xavotir, depressiya, tajovuzkorlik yoki ijtimoiy chekinish kabi holatlarni boshdan kechiradi. Bu esa ularning ta‘lim jarayonida muvaffaqiyatga erishishiga to‘sqinlik qiladi. Shu sababli bunday bolalar bilan ishlashda psixologik va pedagogik yondashuvlarning uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi [1].

Psixologik jihatdan qaralganda, travmatik tajribalar bolaning ruhiy holatiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Travma natijasida bolaning dunyo haqidagi tasavvurlari o'zgaradi, ishonch hissi susayadi va xavfsizlik hissi yo'qoladi. Bu holat uzoq davom etsa, u posttravmatik stress buzilishiga olib kelishi mumkin [2]. Shu bois psixologik yordam ko'rsatishda travmaga yo'naltirilgan yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Bolalar bilan ishlashda individual yondashuv asosiy tamoyillardan biri hisoblanadi. Har bir bolaning hayotiy tajribasi, psixologik holati va ehtiyojlari turlicha bo'lgani sababli, standart metodlar har doim ham samarali bo'lavermaydi. Shuning uchun psixologik diagnostika asosida individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish zarur [3].

Pedagogik nuqtai nazardan, bunday bolalar bilan ishlashda qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish muhimdir. O'qituvchi va tarbiyachilar bolaga nisbatan empatiya va sabr bilan yondashishi, uning his-tuyg'ularini tushunishga harakat qilishi lozim. Ijobiy psixologik muhit bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini tiklashga yordam beradi [4].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, og'ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan bolalar bilan ishlashda quyidagi metodlar samarali hisoblanadi. Birinchidan, psixologik

maslahat va terapiya usullari muhim ahamiyatga ega. Kognitiv-behavioral terapiya bolaning salbiy fikrlarini o'zgartirishga yordam beradi va uning emotsional holatini barqarorlashtiradi [5]. Ikkinchidan, o'yin terapiyasi bolalar bilan ishlashda keng qo'llaniladi. O'yin orqali bola o'z his-tuyg'ularini erkin ifoda etadi va ichki ziddiyatlarini yengib o'tadi. Art-terapiya ham samarali metodlardan biri hisoblanadi. Rasm chizish, musiqa va boshqa ijodiy faoliyatlar orqali bola o'z his-tuyg'ularini ifoda etadi va psixologik yengillik his qiladi. Bu metod ayniqsa kichik yoshdagi bolalar uchun qulay hisoblanadi.

Ijtimoiy moslashuvni ta'minlash ham muhim vazifalardan biridir. Buning uchun bolalarni jamoaviy faoliyatlarga jalb qilish, kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish va ijtimoiy rollarni o'rgatish zarur. Bu jarayon bolaning jamiyatga integratsiyasini osonlashtiradi [6].

Oila bilan ishlash ham muhim yo‘nalish hisoblanadi. Ko‘pincha bolaning muammolari oilaviy muhit bilan bog‘liq bo‘ladi. Shu sababli ota-onalar bilan psixologik maslahatlar o‘tkazish, ularni farzand bilan to‘g‘ri muloqot qilishga o‘rgatish zarur. Oila va ta‘lim muassasasi o‘rtasidagi hamkorlik samarali natija beradi [7].

Zamonaviy sharoitda ijtimoiy xizmatlar va davlat tashkilotlarining roli ham katta. Bolalarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan dasturlar, rehabilitatsiya markazlari va psixologik xizmatlar tizimi muhim ahamiyatga ega. Bu tizim orqali bolalarga kompleks yordam ko‘rsatish mumkin. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, og‘ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan bolalar bilan ishlashda kompleks yondashuv eng samarali hisoblanadi. Psixologik yordam, pedagogik qo‘llab-quvvatlash va ijtimoiy xizmatlar uyg‘unlashganda yuqori natijalarga erishish mumkin. Bunday yondashuv bolaning ruhiy tiklanishiga, ijtimoiy moslashuviga va shaxs sifatida rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Xulosa. Og‘ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan bolalar bilan ishlash murakkab va mas‘uliyatli jarayon hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, individual yondashuv, psixologik yordam va pedagogik qo‘llab-quvvatlash orqali bolalarning ruhiy holatini yaxshilash va ularni jamiyatga moslashtirish mumkin. Kelgusida ushbu yo‘nalishda ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish va amaliy dasturlarni takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNICEF. Child Protection Strategy. – 2021.
2. Van der Kolk B. The Body Keeps the Score. – 2015.
3. Vygotsky L.S. Mind in Society. – 2018.
4. Rogers C. Client-Centered Therapy. – 2016.
5. Beck A.T. Cognitive Therapy Basics. – 2019.
6. Bandura A. Social Learning Theory. – 2017.
7. Bronfenbrenner U. Ecological Systems Theory. – 2015.
8. WHO. Mental Health and Psychosocial Support. – 2020.